

דף מא

'המית שורי עבדו של פלוני אין משלם על פי עצמו. זה הכלל כל המשלם יתר על מה שהזיק אינו משלם על פי עצמו' — אף על פי שפעמים הוא קולא, כאשר העבד שוה יותר משלשים שקל — יתכן וברוב הפעמים הוא חומרא, כי רוב הנהרגים משור נגחן הם חלשים או שאין בהם דעת להישמר, ושווים כעבד אינו מרובה, לכן אף שלפעמים זהו קולא, נחשב החומרא יותר. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א יב). ועוד יש לפרש 'כל המשלם יתר על מה שהזיק' — כל שדינו לפעמים לשלם יותר ממה שהזיק, הגם שפעמים משלם פחות. (עפ"י ים של שלמה).

'לא מיבעיא אנסתי דלא קא פגים לה, דמשלם בושת ופגם על פי עצמו, אבל פתייתי דקא פגים לה — אימא לא משלם על פי עצמו, קא משמע לן. מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא: ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון: אף בושת ופגם אינו משלם על פי עצמו, לא כל הימנו שיפגום בתו של פלוני' — את טעמו של ר' שמעון האומר שאין אדם נאמן לחייב עצמו בהודאתו על פיתוי, משום 'פגם משפחה', ניתן להבין בדרך זו: אמנם מצד דין 'הודאת בעל דין כמאה עדים דמי' מחייבים אדם ממון על פיו בכל מקרה — מדין תורה, אלא שתקנו חכמים משום פגם משפחה, שבית-דין לא יקבל את הודאתו במקרה זה, כדי שלא להוציא לעז על בת ישראל ועל משפחתה. אך לפי זה, יש מקום עיון בדברי הגמרא שמשנתנו באה לחדש שלא נבוא לפטור מתשלומי בושת ופגם את המודה שפיתה — והלא אם כל הלכה זו היא תקנת חכמים, אם באמת לא תקנו חכמים, כיצד נבדה מלבנו לומר כן? ולומר שכוונת התנא שאין ראוי לחכמים לתקן כן — לא מסתבר, שאם אכן יראו החכמים צורך לתקן, יוכלו לתקן. גאלץ לפרש לדרך זו, שבא התנא להוציא מלבו של מי שיחשוב שהיתה תקנת חכמים בדבר. ודוחק.

אמנם יש לפרש בדרך אחרת: כל הנאמנות שנתנה תורה לאדם לחייב את עצמו, אינה אלא כאשר אינו חב לאחרים, ואם חב להם, אין מקבלים דבריו אלא במה שנוגע לחובת עצמו, ולא לחובת האחרים (וכמו שאמרו בגמרא לעיל יט. 'לעולם דאמר מלוה וכגון שחב לאחרים'). וכיון שכן, במקרה שלא נוכל לקבל דבריו ללא שיווצר נזק לאחרים, לא חל דין 'הודאת בעל דין' מעיקרו. ואינו נאמן בדבריו כלל, אף לא לחובתו. וזו סברת ר' שמעון.

ואפשר שגם חכמים החולקים, מודים הם לעיקרון זה, אלא סוברים שכאן גם אם לא יחייבוהו על פי עצמו, הלעז יישאר, ואין חיובו בתשלומים מהוה חוב לאחרים, ולכן מקבלים את דבריו לחובתו. (עפ"י אילת השחר).

יש להעיר שמצינו כעין זה בכמה מקומות, שבאו החכמים לאפוקי מסברה שאינה אלא מצד התקנה — ע' סוכה יב. 'מהו דתימא נגזור זכרים אטו נקבות...; ביצה ח: 'מהו דתימא נגזור...'; יבמות מ. 'סד"א הואיל ואפסדה מיבום ניקנסיה'. ואעפ"י שכל שלא שמענו שגזרו הרי מותר, קמ"ל שאין לחכם לגזור. וע' בחזו"א יו"ד (א) סק"ה. וע"ע כעין זה במובא בשבת ג. (חוברת ק). וביחוד כאן יש לפרש בשופי, כיון שמצאנו דעה אמיתית כזו, דעת ר' שמעון, לכך בא התנא להוציא מן הדעה הקיימת).

(ע"ב) 'האי כלבא דאכל אימרי ושונרא דאכיל תרנגולי רברבי משונה הוא ולא מגבינן בבבל' — שיטת הרא"ש (ב"ק פרק שני, ג) שזה דוקא לענין הריגתם, אבל על אכילת הבשר חייב נזק שלם כדיני שן ורגל [וברשות הרבים פטור אלא משלם אלא מה שנהנית]. וכן פסק בשלחן ערוך (שצא.ו). והמהרש"ל (ים של שלמה' שם ט) חולק, שהכל נחשב 'קרן'. ע' באור מחלוקתם, וכיצד הדין באופן שידע הניזק על הנזק והיה יכול להציל את הנבלה מאכילתה: חזון איש (חו"מ יד, ז); אמרי משה (לא); אילת השחר (ב"ק טז:).

עוד על 'כלב דאכל אימרי' — ע' במובא בב"ק ב:

ולא מגבינן בבל... ואי תפס לא מפקינן מיניה — על דיני תפישה בקנס בזמן הזה — ע' במצוין בב"ק טו.

'מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו... ולא תשים דמים בביתך' — מדברי הראשונים והפוסקים נראה שאיסור זה הוא איסור של תורה ממש, אולם יש מי שכתב שהכתוב אינו אלא אסמכתא, ואין איסור אלא מדרבנן (יפה ללב ח"ג דף קמט. בשם ה'שלחן גבוה' יו"ד שלד).
ובמקום אחר (שבת סג.) אמרו: 'כל המגדל כלב רע בתוך ביתו — מונע חסד מתוך ביתו' וכבר עמד המהרש"א שם, מה בא מאמר זה להוסיף, הלא מפורש כאן שאסור הדבר מדינא, וכתב ששם מדובר גם על כלב סתם שאינו 'כלב רע'. (וכנראה גרס שם כן, כגרסא המובאת שם בע"י).
ויש לומר עוד, שמשום לא תשים דמים בביתך אין אסור אלא בשאינו קשור בשלשלת (כבב"ק פג.), אך גם באופן זה הרי הוא מונע חסד, כי העני שבחוק אינו יודע אם קשור אם לאו. (עפ"י 'מגדים חדשים' לר"י וויס שליט"א — שבת סג, ע"ש).
עוד בדיני נשיכת כלב, דיני שמירתו ותשלומיו — ע' במובא בב"ק מו (חוברת טז).

*

'... וכן נשאל מרבי צמח גאון: אלו נערות שיש להן קנס — מהו לגבותו, כדי שלא יהיה חוטא נשכר, ושלא יהיו ישראל פרוצים בנזקים?'
והשיב: כבר אמרו חכמים, אין גובין קנס בבל, אלא כדי שלא יהיה חוטא נשכר, ושלא יהיו ישראל פרוצים בנזקים, נהגו החכמים האחרונים לנדותו עד שיפייסו בממון, או עד שירבה עליו רעים ויפייסו בדברים, עד כאן. ואני כתבתי כל זה באריכות בפרק החובל, ושם כתבתי שאין לנדות אותו עד שיפייס אלא אבושת ופגם, אבל לא אקנס כלל. גם לשם כתבתי שאף האידנא כופין אותו שישאנה היכא דהוה אונס, מאחר שהיא מצות עשה בתורה וכדי שלא לבייש בת ישראל. (ים של שלמה).
וע"ע: רי"ף ב"ק פ"ח (ב, ל); שו"ת הרשב"א ח"ו תצא; שו"ת הרא"ש קא, ח; חו"מ א).

פרק רביעי — 'נערה שנתפתתה'

'נערה שנתפתתה — בושתה ופגמה וקנסה של אביה, והצער — בתפוסה' — הטעם שהצער משתלם לאביה, בניגוד לצער שאר חבלות ששייך לבת (כדלהלן מג. וב"ק פז:) — מפני שהאב זכאי למסרה בעל כרחו למנוול ומוכה שחין, והרי גם אז היה לה אותו צער, הרי שיש לו לאב בעלות על צער זה. (עפ"י שיטה מקובצת. וע"ע אילת השחר).

'לא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב — הרי הן של עצמה... לא הספיקה לעמוד בדין עד שבגרה — הרי הן של עצמה' — יש מן הראשונים שסוברים שדין זה אמור רק באנוסה, אבל מפותה אין לה כלום, שהרי בהתרצותה בשעת מעשה מחלה לו, ושוב אין לה זכות תביעה עליו, וכדין יתומה מפותה שאין לה תשלומין. (כן דעת הרמב"ן הרא"ה הרשב"א והר"ן). ויש סוברים שכאן שונה, הואיל ובשעת הביאה לא היתה של עצמה אלא של אביה, אין כאן מחילה כל עיקר (כן דעת הרמב"ם — נערה ב, טו, ריטב"א, תורא"ש ונמוקי יוסף. וע"ע חזון איש בבאור הענין. וע"ע בסוף חדושי ר' שמואל — כתובות).